

Artikel

'You have a name, I love you'

De toekomst van kunst
ligt in de verbeelding van
de wereld

Theater Oostpool, *De Bananengeneratie*, 2022.
Fotografie: Bas de Brouwer

Clarice Gargard

In elke vorm en uiting van kunst zit een boodschap. Elke creatie is een transmissie van de ene mens naar de ander. Kunst is ook politiek, zeker in het nu. Dit brengt het risico mee dat kunst primair draait om de boodschap en de artistiekeiteit verloren raakt. Een opening naar nieuwe manieren van maken.

De eerste keer dat ik bewust van kunst genoot, was tijdens een voorstelling met zwaardvechten en bloesems in zwarte haren. Ik was basisscholer in Purmerend en we bezochten een theatervoorstelling. Ik kan mij herinneren dat ik de vrouwelijke protagonist onbevreesd en beeldschoon vond. Ik dacht niet na over de functie van kunst, maar beleefde het. Toch veranderde het mij op ongeziene wijze, zoals kunst – bedoeld of onbedoeld – altijd doet.

Als kind op de basisschool zag ik ook de film *Poetic Justice* (1993) van John Singleton voor het eerst. Dat is een liefdesverhaal tussen een student (Janet Jackson) en een alleenstaande vader (Tupac Shakur) dat zich in het Los Angeles van de jaren tachtig afspeelt. Ik zie nog voor me hoe Janet met haar dikke zwarte *box braids* naast Tupac in zijn postbodebusje zat. Ze schreef gedichten in haar notitieboek. Ik had toen nog nooit van het feminisme gehoord, maar toch was er een gedicht van haar dat meteen resoneerde. Dat bleek *Phenomenal Woman* van Maya Angelou te zijn.

*Pretty women wonder where my secret lies.
I'm not cute or built to suit a fashion model's size
But when I start to tell them,
They think I'm telling lies.
I say,
It's in the reach of my arms,
The span of my hips,
The stride of my step,
The curl of my lips.
I'm a woman
Phenomenally.
Phenomenal woman,
That's me.*

Dit gedicht leerde mij als jong zwart Liberiaans meisje een bepaalde trots te voelen, een waarvan ik niet wist dat anderen die van mij af zouden willen nemen – enkel vanwege wie ik ben en hoe ik eruitzie. Het leerde mij dat je jezelf juist daarom met liefde en vastberadenheid door de wereld moet dragen – zoals Angelou omschreef. Ik begreep toentertijd wellicht niet helemaal wat dat gevoel was, maar ik voelde het wel in mijn hoofd, lijf en hart stromen. Ik zocht het gedicht online op en kwam zo in contact met de kunstvorm poëzie.

De functie van kunst

Als we het klinisch bekijken heeft kunst vijf formele functies: informatie overdragen, statements maken, herinneringen levend houden, archivering en rituelen – althans, als je het internet moet geloven. Maar volgens mij is hetgeen wat al deze doeleinden verbindt en tegelijkertijd overstijgt de verbeelding. Kunst heeft de kracht onszelf en de wereld (opnieuw) te doen verbeelden en daarmee te veranderen. In onze verbeelding kunnen we niet alleen de meest onwerkelijke werelden voorstellen, zoals beeldend kunstenaar Bodys Isek Kingelez deed met zijn futuristische maquettes van duurzame en kleurrijke utopistische steden, maar kunnen we ook nieuwe manieren van in deze wereld bestaan ontdekken.

Sommigen vinden dat kunst enkel als esthetisch en/of escapistisch middel ingezet moet worden. Maar mijns inziens zit er in elke vorm en uiting van kunst een boodschap. Al is het simpelweg doordat een creatie voortkomend uit de ene mens automatisch iets overbrengt naar de ander. Het is bij uitstek een →

transmissie. Zelfs in de behoefte aan escapisme schuilt een boodschap, omdat het suggereert dat er iets mis is met de wereld waarin je je begeeft waardoor ontsnapping noodzakelijk is. Kunst is simpelweg niet los te zien van onze omgeving, omdat we niet in een vacuüm bestaan. Ook de meesterwerken van Van Gogh – waarin hij de natuur schilderde – hadden een boodschap. Hij zag in de natuur niet alleen een uitvlucht, maar ook een portaal. ‘De plicht van de schilder is het zich geheel in de natuur te verdiepen en al zijn intelligentie te gebruiken, zijn gevoel in zijn werk te leggen zodat het voor anderen verstaanbaar wordt’, schreef de schilder volgens het Van Gogh Museum¹.

Het werk van Shakespeare legde bijvoorbeeld ook altijd iets van machtsverhoudingen bloot, middels politieke strijd, mythes en intriges. En aan de andere kant van de wereld in het dorp waar mijn vader vandaan komt, diep in de regenwouden van Liberia, waar zijn vader een van de laatste rurale heersers was, werd kunst als middel ingezet om de samenleving uit te beelden. Dorpelingen verzamelden zich in de ronde palaverhut om te dansen, aan rituelen te doen en voorstellingen te vertonen die iets vertelden over het dagelijks leven of die boodschappen van de Goden overdroegen. In zijn Nobelprijswinnende *Death and the King's Horseman* (1986) waarin Europa en Afrika elkaar via parabelen, kolonialisme en literatuur ontmoeten, geeft schrijver Wole Soyinka daar ook een voorbeeld van.

Tijdens mijn minor Kunstgeschiedenis maakte ik kennis met kunststromingen uit de jaren twintig van de vorige eeuw, zoals het dadaïsme. Dat werd door kunstenaars als Meret Oppenheim (bekend van het theekopje dat met bonte vacht is bedekt) na het tumult van de Eerste Wereldoorlog uitgedragen. Zij wilden terug naar het simplisme, de leegte in. Het was een directe reactie op oorlog en destructie, een bespotting van maatschappelijke systemen en de realiteit zelf. Je zou het zelfs een protestactie kunnen noemen. Door dit soort achterliggende motieven van kunstenaars en kunstbewegingen is kunst – in mijn optiek – altijd politiek geweest.

Hedendaagse kunst

Het is wel zo dat kunst van nu steeds explicieter een politieke boodschap draagt. Thema's als feminisme, klimaat, antiracisme, LHBTIQA+-rechten, migratie, oorlog, diversiteit en inclusie en meer worden door hedendaagse makers in hun werk verwerkt. Zo zag ik laatst een voorstelling van de Kiesmannen over Europese politiek – waar veel van de eerdergenoemde thema's voorbijkwamen – om de gemiddelde Nederlander te onderwijzen over wat er binnen de Europese politiek gebeurt. Hierbij werd theater nadrukkelijk als educatiemiddel ingezet om heikele onderwerpen bespreekbaar te maken. Een tijdje terug was ik ook aanwezig bij een preview van een voorstelling van Fadua El Akchaoui en Saïd Boumazoughe, waarbij je een nacht lang de perikelen van een Marokkaans heterostel volgt, simpelweg omdat dit anno 2023 nog steeds een unicum blijkt te zijn. Denk *Marriage Story* met Adam Driver en Scarlet Johansson of *Malcolm & Marie* met Zendaya en John David Washington, maar dan met Marokkaanse hoofdrolspelers die tevens religie, familienormen en cultuur bespreken. Ook bijzonder is het boek *De Bananengeneratie* van Pete Wu, over het leven van Aziatische Nederlanders en daarbinnen onder andere de LHBTIQA+-gemeenschap. We leven in tijden waarin talrijke stemmen gevonden, ontdekt of eindelijk gehoord worden en de vooruitgang die daarmee gepaard gaat. Ook de wereldwijde roep om vrijheid die tot revolutie leidt wordt met muziek, gedichten, film en dans vergezeld. Iraanse en Afghaanse kunstenaars maken zowel in het land zelf als de diaspora daarbuiten protestliederen en gedichten over de politieke situatie en hun liefde voor het volk en land (Golyardi et al. 2023). Zoals je ook ziet in *And Still I Sing* (2022), de documentaire

Meret Oppenheim,
*Fur-covered cup,
saucer and spoon*,
1936. Collectie
MoMA, New York

Theater Oostpool,
De Bananengeneratie,
2022. Fotografie:
Bas de Brouwer

van regisseur Fazila Amiri, waarin ze de Afghaanse zangeres en activist Aryana Saheed volgt tijdens het jureren van het populaire zangprogramma *Afghan Star* (dat tot dan nooit een vrouwelijke winnaar heeft gehad) en eindigt met de herintreding van de Taliban.²

Tegelijkertijd heerst er ook de angst dat kunst ‘te politiek’ aan het worden is. Zoals bij aanpassingen aan de kinderboeken van Roald Dahl, waarbij je je terecht kunt afvragen wat er zo erg is aan het woord ‘dik’ en of de wereld echt baat heeft bij het verwijderen van het woordje ‘lelijk’, dat als belediging bedoeld is en geen *slur* is voor een specifieke groep mensen. Het gesprek over taal en positionering wordt nu pas op dit niveau gevoerd en dat gaat nou eenmaal niet zonder slag of stoot. Maar vaak worden er willekeurige cosmetische en symbolische ingrepen uitgevoerd, meestal door sluwe marketeers die denken op deze wijze in te kunnen spelen op de veranderingen in de samenleving.

Daardoor is het risico van steeds politiekere kunstuitingen dat het een *gimmick* wordt, waarbij de kunst enkel en alleen om de boodschap draait en de artistieke volledig verloren raakt. Tegenwoordig is het zelfs zo dat er een bepaalde politieke of maatschappelijke lading bij kunst wordt verwacht (wel zoals de status quo het graag ziet, want te bedreigend mag ook weer niet) door subsidieverstrekkers, kunstinstituten en galerieën. Dat is een zorgelijke ontwikkeling, vooral als jouw bestaan als kunstenaar al een politieke daad *an sich* is. Soms wil je als vluchteling, persoon van kleur, vrouw, transpersoon of wie dan ook geen kunst maken die enkel over jouw leed en identiteit gaat – of het begrijpelijk en consumeerbaar moeten maken voor de witte, cishet³, kapitalistische elite. Soms wil je kunst maken over de bloembladen van een rode roos die op je neer regenen, in plaats van de bommen die dat doen in het land van herkomst. De eis om dat wel te doen beperkt niet alleen de kunst →

en authentieke boodschap die erin schuilt, maar ook de kunstenaar en de mens daarachter.

Deze ontwikkeling zie je niet enkel op individueel niveau, maar ook binnen instituten. Zo is het nu bijvoorbeeld razend populair om over thema's als dekolonisatie, inheemse (natuur)rituelen en tradities en zwarte intellectuele theorieën te praten. Maar degenen die dat binnen de gevestigde instituten doen of die gesprekken cureren en programmeren behoren nog steeds tot de dominante groep. Je zou het enerzijds als vooruitgang kunnen zien dat meerdere vormen van kunst erkend en gedragen worden en anderzijds als een nieuwe vorm van koloniale exploitatie, want de machthebbers en beslissers veranderen niet.

De kunst ontstegen

In een kapitalistische samenleving blijft het als kunstenaar moeilijk balanceren tussen authentieke expressie en dat wat op dit moment verkoopt. Het pretenderen 'woke' te zijn is momenteel het nieuwe kapitaal. Andy Warhol maakte in de jaren vijftig niet voor niets werk dat over het spanningsveld tussen kunst en kapitalisme ging, bijvoorbeeld door steeds opnieuw dollarbiljetten af te drukken – en tevens bakken met geld met zijn werk te verdienen. Ik meen de geest van zijn werk terug te zien in de fotografie van Mous Lamrabat die culturele en religieuze uitingen uit de islam met kapitalistische iconografie zoals het McDonald's-logo combineert.

In een kapitalistische samenleving blijft het als kunstenaar balanceren tussen authentieke expressie en dat wat verkoopt

'It is the artists job to reflect the times', proclameerde Nina Simone eens tijdens een interview. 'I think that is true of painters, sculptors, poets, musicians. At this crucial time in our lives when everything is so desperate, when every day is a matter of survival, I don't think you can help but be involved' (Simone 2013). Ze weigerde zelf muziek te spelen in de kerk als haar ouders achter in de zaal moesten blijven zitten, omdat ze zwart waren. Maar ondanks haar politieke standpunten, zou je nooit kunnen zeggen dat haar muziek niet ook het tastbare overstijgt met noten die zo diep raken dat je *despite yourself* als door het tij meegevoerd wordt. In artistiek werk schuilt altijd een boodschap, maar kunst moet ook iets transcendentiaals hebben om op een betekenisvolle manier te kunnen raken. 'In order to create art, not a product you have to live, you have to make dinner, sometimes it has to burn. You have to take walks, you have to be still. You have to be around your family. You gotta listen to yourself. You gotta learn from your mistakes. Or at least pay attention to them. That's when the inspiration comes', getuigt zangeres Jill Scott in een interview⁴.

Onlangs nam ik deel aan een masterclass in Berlijn over experimentele film. Die werd gegeven door filmmaker en cineast Rouzbeh Rashidi, een kunstenaar pur sang die stelt uitsluitend films te maken om de creatie zelf. Zijn werken vertalen zijn gedachten en ervaringen op zo'n particuliere wijze dat het moeilijk is er als buitenstaander toegang toe te verkrijgen. Je kunt alleen aanschouwen en je afvragen hoe jij je ertoe verhoudt. Zijn werk zou over zijn ervaring als vluchteling en buitenstaander gaan en hoe hij als Iraniër in een dystopische dictatuur opgroeide. Die boodschap verwerkt hij alleen niet letterlijk, maar meer door zijn onderbewustzijn het over te laten nemen. Dat schuilt in de negatieve beelden van karakters die versneld tegen elkaar praten en in een onverstaanbare taal giehelen, flikkerende ruis en ongedefinieerde natuurlandschappen. Hij verwerpt alle kaders en context die je als kunstenaar mee kunt geven en hoopt de wereld daarmee op haar grondvesten te doen schudden. 'The role of an artist is to create work that is like a child and outlives you. It is about relinquishing control. The chair of authority is empty and

that should create a crisis for the world.' Tijdens de masterclass bekeken we ook werk van andere kunstenaars zoals de film *Les mains négatives*⁵ van Marguerite Duras (1979). Daarin reis je langs de straten van Parijs,

verlaten, stilstaand en groenblauw. De ene keer kom je straatwerkers zonder gezicht en een andere keer een verdwaalde auto tegen. Onder die beelden worden teksten uitgesproken die je meenemen naar een andere tijd, een oudheid, met een desolate roep van een wezen om gered, gezien en geliefd te worden. De film is geïnspireerd op de handafdrukken in de Magdalénien-grotten aan de Atlantische kust en doet mij denken aan de trans-Atlantische slavernij, maar ook aan de huidige vluchtelingentragedie, waarbij duizenden het leven laten op de bodem van de oceaan.

*In front of the ocean
under the cliff
on the granite wall*

these hands

wide open

*Blue
and black*

*Blue like the water
Black like the night*

*The man came alone into the cave
in front of the ocean
All the hands are the same size
he was alone*

*The man alone in the cave looked
into the noise
into the noise of the sea
the immensity of things*

And he cried out

*'You who have a name, who have been given
an identity, I love you'*

Stills uit Marguerite Duras,
Les mains négatives, 1979

Het is een transmissie vanuit de kern van het menselijke wezen en eenieder kan daar een eigen boodschap in lezen. Werk creëren dat een diepe snaar raakt, terwijl het ook iets over de wereld zegt, is een ontwikkeling die ik steeds meer zie onder kunstenaars van nu – of beter gezegd: morgen. Zij weigeren zich in een hokje te laten plaatsen en combineren kunst met maatschappijkritiek, politiek, spiritualiteit en zelfontwikkeling. Ik zie dat bij kunstenaars als Tricia Hersey van de *Nap Ministry* die als predikantsdochter en kunstenaar een evangelisch gestoelte heeft gecreëerd tegen de verleidingen van de kapitalistische, witte suprematistische en validistische⁶ samenleving, waar ze voor rust en dromen pleit. Dat doet ze door middel van haar schrijfwerk en live-performances. Het idee ontstond in een droom waarin ze door haar grootmoeder en voorouder bezocht werd. Hersey richt een ruimte zo in dat het een collectieve slaapkamer wordt. Iedereen, alleenstaande ouders, de CEO en de fietsenmaker worden uitgenodigd naast elkaar intrede te nemen in hun eigen droomwereld, onder het mom van: in een samenleving die jou op allerlei manieren tracht uit te putten, wordt rust een vorm van verzet.

Poster voor en stills
uit Clarice Gargard,
Ga terug en haal het,
2022. Ontwerp poster:
Chris Marmier

Een ander voorbeeld is *Dark Matter*, het werk van choreograaf en danser Cherish Menzo. Zij en haar medeperformer Camilo Mejía Cortés bewegen als onherkenbare entiteiten in het donker wild en gracieus om elkaar heen en door de witte lappen van het decor – met enkel zwarte verf als hun gereedschap. Op de achtergrond hoor je verwrongen hiphop, elektronische muziek en spookachtige klanken en geluiden die je doen voelen alsof je in een zwart gat gezogen wordt. Ras, sekse, seksualiteit en gender voorbij, de posthumanistische toekomst in.

Reverse enigineer
Anything you fear
Everybody in tears
Anywhere but here
Chalice in the air – Cheers!
Skinny dip in stardust – if you dare

Mijn eigen documentaire *Ga terug en haal het* over de tijdloosheid van zwart verzet in Nederland, Suriname en Curaçao is ook een poging om mijn eigen draai aan mijn makerschap te geven, voorbij het publieke debat. Het gaat over machtige, onderdrukkende systemen en dan kan het al snel een discussie worden, of je gaat hokjes vinken uit angst voor gebrek aan representatie. Hoewel dat ook belangrijk is om over na te denken, wilde ik vooral de dimensies achter de beweging naar vrijheid tonen die over collectieve herinneringen gezien worden en een diepe staat van *interconnectedness* gaan. Omdat de film vaak veel emoties oproept bij het publiek, bouw ik tijdens screenings wel eens een altaar met bloemen, fruit en betekenisvolle memorabilia van participanten, zodat ze kunnen praten over wat er bij hen naar boven komt en niet enkel aan de zijlijn consumeren wat ik gecreëerd heb. Ik ben geïnspireerd door beeldende kunstenaars als Carrie Mae Weems⁷ die de grens opzoekt van wat kunst en het leven is. Zoals haar installatie over Amerikaanse politiek die zij als een circus uitbeeldt of de wake met kaarsen, knuffels en portretten om slachtoffers van politiegeweld te herdenken.

Ik wil als maker van de aanschouwer een co-creator maken, een partner, die zich ook verantwoordelijk voelt voor het verwerken van het oude en verbeelden van het nieuwe verhaal dat we schrijven. We maken als mensen kunst omdat we niet anders kunnen, omdat we iets moeten ontladen dat uit ons dreigt te ontploffen. Dat voegt, zoals de bouwstenen van een huis, soms iets toe aan een fundament dat al gelegd is en soms ontstaat er iets dat we nog niet kennen. Binnen de dominante cultuur blijkt het wat moeilijker te zijn afscheid te nemen van de traditionele (machts)structuren en de oude manier van maken en doen die alles netjes in hokjes gescheiden houdt. Maar de kunstenaars van morgen vernietigen wie we denken te zijn, zodat we onszelf steeds opnieuw kunnen uitvinden. De toekomst van de kunst gaat over een nieuw leven dat een zekere dood vereist. Maar wel een waar we weer met z'n allen als herboren uit herrijzen. •

Literatuur

- Golyardi, F. en M. Vuijsje (2023) 'Een kunstzinnige revolutie: de nieuwe strijdcultuur van Iran'. Op: www.groene.nl, 29 maart.
 Simone, N. (2013) 'Nina Simone: an artist's duty'. Op: www.youtube.com, 22 februari.

Noten

- 1 www.vangoghmuseum.nl/nl/kunst-en-verhalen/verhalen/kunstenaar-in-de-natuur
- 2 www.melkweg.nl/nl/agenda/and-still-i-sing-2022-15-04-2023/
- 3 Een persoon die cisgender is (van wie de genderidentiteit overeenkomt met het geboortegeslacht) en heteroseksueel.
- 4 www.wsj.com/video/jill-scott-im-a-renaissance-woman/89805BE5-BEAg-4E12-9A00-28D628CoE8DB.html
- 5 www.youtube.com/watch?app=desktop&v=OxNuUCXW3mQ
- 6 Validisme (in het Engels: *ableism*) is een term die wordt gebruikt om discriminatie, stigmatisering en marginalisatie van mensen met een fysieke, verstandelijke en/of psychische functiebeperking aan te duiden.
- 7 observer.com/2021/12/carrie-mae-weems-stuns-in-the-shape-of-things/

Clarice Gargard
 is journalist, schrijver, filmmaker en organisator. Met Hasna El Maroudi is zij oprichter van het feministische journalistieke platform Lilith Magazine en het agentschap Lilith Agency. Fotografie: Sharon Jane D.